

1935

Kaivauksia Kvarnnabban kivikautisella asuinpaikalla
Ähtävän pitäjän Neder Lappforsin kylässä.

Kertomukseen kuuluu 5 karttaa, korkeusmitta-
liite, 9 valokuvaa (lev. 9716 ja 10214 - 222)
sekä M.l. 9950;1-3 ja 10173;1-206.

Viime vuonna totesin kauttamatkalla Evijärvelle nuorakerami-
sen kivikautisen asuinpaikan Ähtävän pitäjän Neder Lappforsin
kylässä Ähtävänjoessa olevan korkeahkon Björkforsin kosken etelä-
rannalla, n. 24 km Kolpin asemalta Evijärvelle eli kaakkoon
päin (ks. kertomustani v:ltä 1934 tutkimuksistani Ähtävällä).
Kuten jo kertomuksessani olin ehdottanut, otettiin tämän tieteel-
lisesti tärkeän ja sitäpaitsi häviön uhan alaisen asuinpaikan
kaivaminen kuluvan vuoden tutkimusohjelmaan ja tehtävä uskottiin
allekirjoittaneelle. Suoritin sen syysk. 4 - 12 p., apulaiseni
ylioppilas C. F. Meinander.

Kaivausalue I

avattiin sille kohtaa, missä viime vuonna löysin kulttuurikerros-
ta ja asuinpaikkalöydöksiä (9950;1-3). Tämä kohta ei olekaan,
kuten saamani tiedon nojalla viime vuonna ilmoitin, Forsbergin
perillisten maalla, vaan kylän yhteisellä hiedanottomaalla. Se
on melkein pöytätasaisella, tuskin huomattavasti kuitenkin poh-
joiseen viettävällä nummella, jollaista maasto on melkoisen
laajalti Björkforsin voimalaitoksen kanavan eteläpuolella (vrt.
valok. 2). Maaperä on pehmeätä, hienoa hietaa, joka vasta syvemmillä
alkaa olla kivistä. Kaivauspaikasta sekä lounaaseen että varsin-
kin etelään vähän vajaa satasen metriä on hieman ylävämpiä,
kivikkoisia kukkuloja. Luumuruja ja kvartsisäröjä huomattiin täs-
sä hiekkakuopan reunoissa voimalaitoksen isännöitsijän asunnolle
johtavan tien molemmin puolin. Voimakkaimmalta näytti kulttuuri-

2

kerros juuri sillä paikalla, mistä viime vuonna museoon tuomani löydökset keräsin. Siihen paalutettiin siis, hiekkakuoppaan pistävälle niemekkeelle ensimmäinen koekaivausalue. Lupa tutkimuksiin saatiin kyläkunnan puheenjohtajalta, maanviljelijä Hedmanilta jonka suostumuksella paikalta kaadettiin myös joitakin nuoria mäntyjä. Kaivausalueen korkeudeksi mitattiin 46,29 - 46,46 m yli meren pinnan.

Kulttuurimaa kaivausalueella oli heikkoa, sekä väriltään että paksuudeltaan. Kerrosjärjestys oli seuraava: ylinnä hiilensekainen humus ja lyijyhieta, yhteensä 10 cm; niiden alla vars. kulttuurikerrosta s.o. heikonlaisesti ruskeaa hietaa, jossa oli runsaasti hienoa luumuraa, 10 - 20 cm; sitten vaalea pohjahiekka. Kulttuurikerros vahveni selvästi, samoinkuin löytöluku lounaaseen päin (vrt. luetteloa). Mitään tulisijoja, hiilikokoja tai asumusten jätteitä ei tavattu. Alueella oli runsaasti pieniä ruskeata tai likaisenharmaata maata sisältäviä syvennyksiä (ks. karttaa 3), jotka ulottuivat hyvin säännöllään vain n. 25 cm:n syvyyteen pinnasta lukien ja jotka tuskin ovat muuta kuin ylempää varisseella humus- tai kulttuurimaalla täyttyneitä mädäntyneitten puunjuurien jättämiä onteloja. Jotkut tällaiset syvennykset ulottuivat kuitenkin 55 - 78 cm syvään, jolloin lienee ajateltava paalunreikiä.

Löydökset (ks. luetteloa 10173:1-39), kvartsia, pari kivilaji-iskosta, saviastianpaloja ja luumuruja, alkoivat lyijyhiekasta, ulottuen kulttuurimaan pohjaan asti. Eniten oli niitä 15-25 cm syvässä.

Kvartsi-iskoksien joukossa on joku esinekin (9950:1, 10173:6, 9, 18, 19, 36). Saviastianpalat ovat nuorakeramiikkaa, savenlaadultaan verraten hyvää, joskin kivirouheseikoitusta on jo hieman. Koristeina esiintyy nuorajuova (10173:24, 35), samoin kohovyö-aiheeseen kait luettava reunan pilkkukoristelu (9950:3). Enin osa koristeita on kuitenkin vedettyjä vaakasuoria viivoja, joiden sekä alapuolella että yllä, astian reunassa, on pilkkurivi (10173:21, 31 ym.), aihe joka esiintyy yleisesti nuora-

keramiikassa varsinaisen nuorakoristelun rappeutumismuotona ja viittanee samoin kuin alkava kivirouhesekoitus Kvarnnabban nuorakeramiikan nuoreen ikään. Meillä tämä nuorakoristeen rappeutumismuoto on harvinaisen, mutta esim. Itä-preussissa yleinen. Aivan itäpreussilaisena piirteenä on pidettävä n:ron 10173:11 paloissa esiintyvää aihetta: vaakasuoria ja vinopiirtoja vertikaalisesti vuorotellen kaulalla (vrt. Gaerte, Die steinzeitliche Keramik Ostpreussens, kuv. 175, jollaisen aiheen hajaantumisilmiöstä tässä lienee kysymys). Meillä tällaista itäpreussilaiselle paikallisnuorakeramiikalle ominaista megalitoidista rytmikkaa ei nuorakeramiikasta tähän asti ole tunnettu.

Lisäksi on löydöksissä joku mitätön murunen karkeampaa keramiikkaa (10173:16, 25, 32), samoin pieni murunen asbestikeramiikkaa (10173:25). Nämä palaset osoittavat, samoin kuin luumurujen runsaus että tässä ei ole kysymys puhtaasta nuorakeramisesta kulttuurikerroksesta, vaan sekä-asuinpaikasta, sellaisesta kuin esim. Viipurin Häyrymäen alin löytövyöhyke.

✓ Luumurujen joukossa näyttää olevan eniten kalanluita, etenkin kalannikamia, mikä osoittaa kalastuksen tärkeyttä paikan asujien elinkeinona.

Löytöjen levenemisen suhteen saattaa huomauttaa, että luumuruja oli eniten kaivausalueen koillisosassa, keramiikkaa taas lounaispuoliskolla. Kvartsia näytti olevan eniten siellä, missä keramiikkaakin.

Kaikkiaan kaivettiin tässä vain n. 15 metriä. Kun kulttuuri kerros, hiekkakuoppien reunatutkimuksista päättäen, näytti kanavan eteläpuolella kaikkialla muualla ylen heikolta (lukuunottamatta ehkä hiekkakuopassa heti kaivauksen I itäpuolella olevaa pientä saareketta, jonka reunoilla oli suhteellisen runsaasti luumuruja), lopetettiin täällä kaivaukset ja siirryttiin alueelle II, jossa paikoin näkyi melkoisen vahvaa kulttuurikerrosta ja missä sitäpaitsi tutkimusta oli pidettävä suorastaan kiireellisenä.

Kaivausalue II.

Jo viime vuonna olin ehtinyt huomata että myös Björkforsin

4

voimalaitoksen alueella, voimalaitoksesta n. koilliseen, esiintyi kulttuurikerrosta luumuruineen. Täällä, kaivausalueelta I luoteeseen n. 90-100 m on Björkforsin etelärannalla luoteeseen, kärkeen päin ulkoneva, n. 50 m pitkä niemeke, jonka koillissivua ja luoteiskärkeä joki jatkuvasti vuosittain kuluttaa (kuv. 3-5). Kun sen lisäksi niemekkeen lounaissivulta otetaan hiekkaa täyte-
maaksi ja muihin voimalaitoksen tarpeisiin, ovat sen päivät lue-
tut. Niemekkeen harjalla olikin enää koskematonta maata jäljellä paikoin vain parin metrin leveydeltä. Kun niemekkeen lounaispuoli-
¹⁾ sessa leikkauksessa näkyi vahvanlaista kulttuurimaata ja nokipesiä ja kun siitä löytyi palaneita luumuruja, kvartssia ja karkeita saviastianmuruja, jotka eivät kuuluneet nuorakeramiikkaan, pidin kaivausta tällä kohtaa ensi sijassa tarpeellisena. Mäen harjan-
netta tutkittiin sitten sitä alaa myöten, jossa pinta oli säilynyt, yhteensä runsaasti 80 neliömetr. (kartta 4). Niemekkeen tyvässä jätettiin ulkoreunat kaivamatta sortumisen välttämiseksi. Mainittakoon että kaivausalueen luoteispään tutkimisen, noin linjoilta K - L alkaen, suoritti apulaiseni, ylioppilas C-F. Meinander melkein omin neuvoin, minun hoitaessani "yleiskartoitukset".

Tarvinnee tuskin sanoa, että tämäkin niemeke, samoin kuin Björkforsin etelärantue voimalaitoksen kanavan pohjoispuolella, kokonaisuudessaan on alkuaan ollut samanlaista tasaista hiekkanutmea, kuin kanavan eteläpuolinen alue, vaikkakin joki on sen sittemmin täysin deformoinut. Harjun laki olikin kauttaaltaan sangen tasais-
ta, mitat vaihtelivat siinä missä maa ei ollut sortunut 44,50 ja 44,25:n m:n välillä yli meren pinnan. Reunoilta, missä rin-
teiden vyöryminen jo vaikutti, saatiin hieman alempia mittoja, samoin kaivauksen lähinnä niemen kärkeä olevasta osasta, missä jo harjanteen päällyskin oli sortumistilassa. Alin ruutu täällä oli 43,60 m korkealla. Pyöreän luvuin kaivausalueen II alkupe-
räinen korkeus on 2 m alempi kuin alueen I.

1) Joen puoleisella reunalla kulttuurikerrosta ei voitu todeta, sen kun peitti harjun lakeen kiinni jäänyt mutta joen syö-
män reunan päälle laskeutunut turvematto.

5

Hiekka oli täällä hienoa, kuten myös kaivausalueella I, ja kuivan kesän jälkeen niin jauhomaista, että kulttuurikerrosrajoja oli siinä sangen työlästä nähdä. Eivätpä edes koko kaivauksen ajan vallinneet sadesäät pystyneet saamaan aikaan muutosta tässä suhteessa parempaan päin. Syvemmällä maanlaatu oli, kuten leikkauksesta saattoi nähdä, jo melkoisen kivirikasta.

Kulttuurimaa oli yleensä heikonlaista. Sen laatua ja vahvuutta valaiskoot seuraavat merkinnöt:

Linjoilla A-C oli humus- ja lyijyhietakerroksen paksuus yhteensä 10-15 cm. Niiden alla oli ruskeahkoa, kuivuuden takia vaikeasti erotettavaa kulttuurikerrosta korkeintaan 10-15 cm, usein näköään vain 5 cm. Hiekka vaaleni alaspäin ilman että selvää värirajaa pohjamaata vasten saattoi huomata.

Linjoilla D-E oli humuskerros 10-15 cm, mutta sen alla oli ruskeahkoa kerrosta - joitakin läiskiä lukuunottamatta - vain 5-10 cm.

Linjojen H ja I rajalta tehtiin seuraavat muistiinmerkinnöt. Ruutu H:2, ruutua I:2 vasten; humus n. 10 cm ja sen päällä uutta, siihen äskettäin luotua hiekkaa 5-10 cm. Humuskerroksen alla selvä ruskea kulttuurikerros 20-25 cm, alaraja vaaleata pohjahiekkaa vasten hyvin erotettavissa. Näillä paikkein olikin isohko alue, jossa kulttuurikerros oli tavallista väkevämmän väristä (ks. karttaa 4).

Ruutu H:3, I:3:a vasten; humus osaksi kaksikerroksinen, lähes 15 cm. Ruskea ylinnä hieman harmahtava (humuksen värjäämä) kulttuurikerros 15-20 cm, väkevin ruudun lounaisosassa (vrt. karttaa). Alaraja vaaleata, ylinnä vielä hieman täplikästä pohjamaata vasten ei ole aivan selvä.

Ruutu H:4 humuskerrokset alaisine lyijyhietajuovineen yhteensä 10-15 cm, sitten ruskeahkoa, osaksi hyvin vaaleata kulttuurikerrosta 10-20 cm.

Ruutu H:5: ylinnä humusta ja lyijyhietaa (kaksoiskerrostumana) sekä näiden päällä uutta, luotua maata yhteensä 20 cm, sitten ruskeaa hietaa 10 cm, sen alla heti vaalea pohjahieta.

6

Ruutu H:6: kulttuurikerrosta ei mitattu koska ruutu oli kokonaan ilmeisesti myöhäisaikaisen kuopan turmelema.

Nämä mitat antavatkin jo selvän käsityksen kulttuurikerroksen mitättömyydestä kaivausalueella, lukuunottamatta tulisijoja ja kuoppakohtia, joista kohta erikseen. Huomautettakoon vain, että linjasta M alkaen luoteeseen päin kulttuurimaan pohja oli yleensä matalammalla kuin niemekkeen tyvessä ylittäen samoinkuin löytösyvyys harvoin 25-30 cm. Tämä johtui ensisijassa humuskerroksen ohuudesta.

Liesikiveyksiä oli useampia mutta kaikki aivan hajonneita. Parhaiten ehkä säilynyt oli liesi ruuduissa B:4-5. Sen kohdalla oli maanpinnassa loivasti kohoava kumpura, joka on ehkä selvitettävä siten, että tuuli on kuljettanut sen ympäriltä pintahiekkaa pois. Sen keskikivet olivat maanpinnan tasoissa, reunakivet olivat n. 10 cm syvässä. Keskellä olikin kiviä 2 kerrosta, reunoilla vain yksi. Lieden pohja oli n. 29 cm syvässä. Kivet olivat palaneita, nokea oli niiden välillä ja alla vähän. Nokikerroksesta liesikivien alta löytyi saviastian reunapala (10173:44). Lieden reunakiviä on voinut pudota joitakin leikkauksesta alas. (Ks. valok. 7 ja profiilia kartalla 4.).

Aivan tämän lieden vieressä, ruuduilla B-C:4, oli nokimaakuoppa, joka alkoi n. 10 cm syvässä ja ulottui 45 cm syvään. Sen eteläreuna oli sortunut leikkauksesta alas. Nokimaan alla oli ruskeata, melkein ruosteenväristä palomaata aina 75 cm syvään. Nokimaassa oli joitakin kiviä ja luumuraa. Ehkä vanhemman lieden pohja, jonka viereen ja sijalle ensinmainittu liesi on rakennettu. Ks profiilia kartalla 4.

Vähäinen kiveys, pienistä kivistä koottu oli ruudussa G:4, 0,13-0,29 cm syvässä. Kooltaan se oli vain n. 50 x 30 cm. Mahdollisesti oli osa sitä hävitetty sen itäpuolella olevaa pientä hiekkakuoppaa kaivaessa. Kiviä oli siinä osaksi 2-3 kerrosta. Siitä ehkä hajonneita kiviä oli kulttuurikerroksen pintaosassa vielä naapuriruuduilla. Kiveyksen pintakivet näyttivät aivan palamattomilta - ne oli ehkä lisätty siihen viimeiseksi - syvemmällä olevat kivet vaikuttivat sensijaan hieman tulessa olleilta. Kivien

lomasta löytyi kaksi kvartsi-iskosta (10173:91). Ihmisten tekemä tämä latomus joka tapauksessa oli, joskin jäi epävarmaksi, oliko se liesi (valok. 8).

Ruuduissa I:2-3 oli heti pintaturpeen alla, n. 10 cm syvässä, joitakin kiviä ja niiden alla pientä palanutta kivenmurenaa sekä hiilensekaista maata.

Ruuduista K-L:5-6 löytyi, kuten ruuduilta B-C:4-5, kaksi aivan vierekkäistä lieden jätettä, joista toinen lienee vanhempi ja hyljätty, toinen sen sijalle tehty uusi. Nuorempana on pidettävä liettä ruuduissa L:5-6. Sen kivet olivat 20-30 cm syvässä ja niitä oli melkein vain yhdessä kerroksessa. Kivien välissä maa oli lievästi noin sekaista 45 cm syvään. Lieden pohjoispuolella, ruudussa M:6 oli 60 cm syvä likamaaläiskä, ehkä paalunreikä.

Liesi ruuduissa K:5-6 oli syvässä, kivet 50-52 cm, lukuunottamatta jotakin sen kohdalla pinnemmalla olevaa ehkä juuri edellämaintusta liedestä peräisin olevaa kiveä. Liesikivien alla oli vielä palanutta pikkukiveä ja kivien ympärillä sekä alla vahva hiilikerros, jossa oli isompiakin kekäleitä, kait jäännös lieden puupohjustuksesta. Tämä hiilikerros ulottui 95 cm syvään. Liesikivien alta löytyi saviastianmurenia (10173:121). Näistä liesistä ja niiden alta tuli runsaanlaisesti löytöjä, joku kvartsiesine, iskoksia, saviastian jätettä, punamultanokare ja luumuruja (10173:118-125).

Ruuduissa S-R:4-5 oli jälleen kaksi liettä vierekkäin. Ruudussa R:4-5 olevat kivet (mm. aivan pinnassa oleva iso kivilaaka) olivat melkein pintaturpeessa, alimmat 15 cm syvässä. Ne vaikuttivat osaksi luonnostaan paikalla olevilta kiviltä, vaikka niiden yläpinta olikin ilmeisesti tulen vahingoittama. Samoin oli laita kivien ruudussa R:6. Kaivajien tiedonannon mukaan olikin tällä kohtaa aivan nykyaikoina poltettu (tukkimiesten) tulia, ja turpeesta löytyikin tästä puoleksi palaneita, uusilta näyttäviä kekäleitä. Myös tässä laajalti lähellä pintaa tavattava, paikoin 30 cm sy-

vään menevä palomaa johtunee noista nuotioista. Kiveyksen R:4-5 keskessä oli 70 cm syvälle ulottuva likamaakuoppa, kuten paalunreikä.

Sensijaan oli hajonnut kiveys S-R:4-5 varmasti muinaisen liedden jäännös. Osa siitä oli sortunut reunaleikkauksesta alas. Kiviä oli siinä vain yhtenä kerroksena 14-21 cm syvässä. Niiden välillä ja ympärillä oli nokimaata 34 cm syvään. Ks. valok. 9. Leikkauksessa lieden kohdalla huomattiin runsaasti palanutta luumurenaa.

Vielä oli ruuduissa X:4 ja X-Y:5 pari hajonnutta liesikiveystä, joiden kivet olivat aivan lähellä pintaa ja joiden kohdalla oli nokimaata 30 cm syvälle.

Kuten näkyy, olivat kaikki liesikiveykset niin hajonneita, ettei liesien tyypistä saanut mitään selvää. Hiili- ja nokialueet viittaavat kuitenkin siihen, että ne ovat olleet muodoltaan pyöreähköjä. Kooltaan ne ovat tavallisten kivikautisten liesiemme mittaisia, yleensä alle metrin laajoja.

Pieniä, kulttuurikerroksen normaalipohjaa syvemmmälle meneviä sekä lika- että ruskomaakuoppia, joitten pohja oli n. 50 - 80 cm syvässä, on, kuten kartasta näkyy, melkolailla. Yleensä oli niissä jonkunverran hiiltä pohjaosassa, sitäpaitsi luumuruja ja joskus saviastianjätettä ja joku kvartsi-iskoskin. Lisäksi merkittiin kartalle joitakin aivan pieniä paalunreikämäisiä syvennyksiä. Näihin eivät kuitenkaan kuulu likamaatäplät ruudussa Q:6, joiden ei havaittu ulottuvan normaalia kulttuurikerrosta syvemmmälle. Isommista kulttuurimaaläiskistä tuli jo edellä kulttuurikerrosta selostettaessa mainituksi laaja ympäristöään väkevemmän värinen ruskea alue ruuduissa G-K:2-3; sen pohja ei mennyt 35-40 cm:iä syvemmäksi. Hiekkaharjanteen lounaisleikkauksesta saattoi nähdä, että se ulottui siihen asti. Samoin oli liesikiveyksien yhteydessä puhetta ilmeisesti myöhäissyntyisestä palomaa-alueesta linjoilla P-R. Ruuduissa G-H:5-6 oli maanpinnassa loiva kuopanne, nähtävästi joku uudempi kuoppa, jonka kohdalla oli ruskeata ruostemaata 70 cm syvään.

Erikseen on mainittava kulttuurimaakuoppa ruuduissa G:2-3. Se oli soikea, kooltaan vähäinen, 60 x 40 cm, ja vain 48 cm syvä, sisältäen ruskomaata ja alinna harmaata likamaata. Läheltä sen pohjaa löytyi saviastianjätettä, niin huonotekoista ja haurasta, että siitä vain vähäisiä murenia saatiin talteen (10173:82). Tämän kulttuurimaakuopan kohdalla ja ympärillä oli joitakin ehkä palaneita kiviä 10 - 30 cm syvässä. Tässä voi olla kyseessä myös tulisijan jäännös.

Löydökset (10173:40-181) kertovat köyhästä ja rappeutuneesta, kivikauden lopulle ominaisesta kulttuurista. Löytöjen esiintymissyvyys oli yleensä 10 - 35 cm, kulttuurimaakuopissa ja liesien kohdalla melkoisesti isompikin. Löydöksiä tuli vielä myös maasta, joka värinsä perustalla ei näyttänyt enää kulttuurikerrokselta.

Kiviesineistö on yleensä käyhää. Kvartsi-iskokset ovat vallalla. Niiden joukossa esiintyy suhteellisen lukuisasti huonotekoisia kaapimia ja muita tilapäisesineitä. Kivilaji-iskoksia on ylen vähän, yksi ehkä aunukselaista viheriäliusketta (10173:97). Sädekiviliuske puuttuu esim. kokonaan. Ainoa hiottu teräkalu on läheltä niemen kärkeä löydetty tasataltan teräkappale (10173:177), joka lienee olivinidiabasia ja näyttää olleen sangen hyvätekoinen. Se on mahdollisesti tuontitavaraa etelästä päin. Näyttää siltä kuin olisi korkeampi kivitekniikka asuinpaikan aikana Pohjanmaalla jo kokonaan unohtumassa. Pari kiilleliuske^{avas/}kapinta, särkynyt hietakivinen hioin ja yksi isomman edestakaisin hangatun hioinkiven kappale (10173:110) osoittavat toki, että kivien hionta ei ollut vielä kokonaan takana päin.

Tässä yhteydessä mainittakoon myös pari isoa todennäköistä alasinkiveä, jotka löytyivät ruuduista L:3 ja U:5-6. Molempien pinnassa oli merkkejä siitä, että niitä oli käytetty alasimina kvartsia iskiessä ja retušoidessa, s.o. samanlaista pikkukuoppaa kuin n.s. retušointikuopat eräissä kiviesineissä. Molemmat olivat heti pintaturpeen alla, jälkimäinen alaspäin. Löytökohdat on merkitty kartalle, mutta kiviä ei otettu talteen.

10

Saviastiain jätteet olivat kaikki sangen mitättömiä murenia. Koristeita ei näy ainoassakaan. Reunapaloista (10173:44, 73, 87, 121) on yksi niin iso, että saattaa nähdä reunan olleen kaarevan samaan tapaan kuin nuorakeramiikassa. Laatu on karkea ja huono, niukasti poltettu, mistä ennenkaikkea johtuu palojen keho säilymistilakin. Sekoitusaineksena on käytetty näkinkengänkuoria, mm. Cardiumia, tai kivisiruja. Pari murua edustaa asbestikeramiikkaa (10173:78, 137). Joku paremmin poltettu pala muistuttaa vielä hieman nuorakeramiikkaa, mutta oikea nuorakeramiikka, joka oli vallitsevana kaivausalueella I (ja myös III) puuttuu täydelleen. Nuorakeramisiin traditioihin viitataan sentään jo mainittu reunan kaarevuus ja parissa palassa sekoitusaineksena käytetty saviastiarouhe (10173:180). Viimemainittu voi kuitenkin olla rouhetta sellaisista savipaakuista (esim. 10173:175), joita esiintyi kaivausalueen hiedassa kait luonnostaan; tällaisina satunnaisesti tuleen joutuneina savipaakuina on pidettävä eräitä talteen otettuja palaneita savipaloja (10173:66, 70, 80 ym.).

Runsaiden luumurujen joukossa on melkoisesti kalanluita, suhteellisesti sentään paljon vähemmän kuin alueelta I. Nisäkkäiden luita on taas paljon enemmän. Joukossa on pari luuesineen katkelmaa, molemmat ehkä samasta, poikkileikkaukseltaan kolmiomaisesta nuolenkärjestä (10173:160).

Lopuksi mainittakoon vielä pienet punamultanokareet, joista pari otettiin talteen.

Kaivausalue III.

Kartoitustöitä suorittaessani huomasin, että myös hiekkakuopissa kaivausalueelta I n. 100 - 150 m kaakkoon oli joitakin kvartsi-iskoksia, ja eräältä kohden, kaivauksesta I n. 140 m kaakkoon, löysin nuorakeramisia saviastianpalojakin. Tältä kohdalta (vrt. kartta 2) kaivoi ylioppilas Meinander kokeeksi n. 7.5 neliömetr. (kartta 5). Maanlaatu oli hiekkää, karkeampaa kuin alueilla I ja II, ja oli siinä jo pinnasta alkaen suhteellisen paljon kiviä. Korkeus yli meren pinnan oli 46,60 - 46,66 m. Mitään sel-

//

vää kulttuurikerrosta ei kuivassa hiekassa saattanut huomata. Myös luumurut puuttuivat täältä. Liesiä tai kulttuurimaakuoppia ei esiintynyt. Löydöksinä saatiin hiekkakivisen, nähtävästi nelisivuisen käsihioimen kappale, kvartsi-iskoksia ynnä nuorakeramisia saviastianpaloja (10173;182-192). Löytöjä tuli heti pintaturpeen alta aina 40 cm:n syvyyteen. Paikalta löydetty nuorakeramiikka on melkein karkeampaa, kivisirusekasempaa kuin alueen I. Koristeita on vain yhdessä murussa (10173;190), nuorajuovan katkelma. Nuorakeramiikan löydöt täältä, yli 46 m:n korkeudelta, osoittavat yhdessä kaivausalueen I löytöjen kanssa, että tämä keramiikka edustaa täällä tosiaankin ylempää ja vanhempaa löytövyöhykettä.

Löydöksen esiintyminen tällä taholla oli sangen niukkaa. Luukuisista läheisistä hiekkakuopista, joista vain osa ehdittiin piirtää kartalle 2, ei saviastianpaloja muualta havaittu, mutta sensijaan löytyi, kuten mainittu, kylläkin joku kvartsi-iskos. Kaivauksen laajentaminen tässä ei näin ollen näyttänyt kannattavalta.

Löytöalue.

Kvarnnabban löytöalue osoittautui erittäin laajaksi. Kanavan pohjoispuolella huomattiin luumuruja parissakin kohden kaivausalueen II ja isännöitsijän asuinrakennuksen välillä; eräässä kohden jokitorlässä main. asuinrakennuksesta n. 40 m itä-koilliseen oli kulttuurikerrosta, josta korjattiin talteen pari kivi-iskosta (10173;195); kanavan pohjoisleikkauksessa näytti olevan myös paikoin kulttuurimaata ja eräästä kohtaa siitä löysivät lapset saviastianpalasen (10173;194); vrt. karttaa 4.

Kanavan eteläpuolella oli kaivausalueen I lähistöllä useissa kohden luumuraa, kaivausalueen III tienoilla taas harvaksen kvartsi-iskoksia; viimeainitusta kaivausalueesta n. 80 m kaakkoon löytyi metsästä pikkuhiekkakuopasta vielä luumuruja ja kvartsia (10173;193).

Kaivausalueelta I lounaaseen lähes 200 m oli iso hiekkakuoppa, jonka reunoilla saattoi melkein kauttaaltaan huomata harvaksen luumuruja. Tämän hiekkakuopan ja Evijärvelle vievän valtamaantien väli-

seen Lappmansvikenin pellon ¹⁾ ylänurkkaukseen, joka vietti loivasti länsi-lounaaseen ja oli hienoa hietamaata, kaivautti Meinander lukuisasti koekuoppia. Näistä ylimmät, joista useista löytyi luumuruja ja joskus kvartsiakin, merkittiin kartalle ja vaakittiin. Useihin vielä alemmaksi kaivettuihin, kauttaaltaan löydöttömiin kuoppiin nähden tätä ei enää pidetty tarpeellisena. Alimmat koekuopat, joista tuli varmoja kulttuurimerkkejä, olivat 42,80 - 42,35 m korkealla. Yhdessä kuopassa, jonka kohdalla maanpinta oli 41,97 m, oli peltemullassa vielä joku epävarma luusuiru. Voimme siis pitää 42 metriä kulttuurikerroksen alarajana. Koekuoppien 1-31 korkeus ja löydökset selviävät seuraavasta luettelosta:

1.	Luumuruja	44.16	17.	-	43.25
2.	kvartsia	44.29	18.	-	43.82
3.	-	44.43	19.	-	43.35
4.	-	44.48	20.	luuta	43.44
5.	-	44.36	21.	kvartsia, luuta	43.07
6.	-	43.68	22.	" "	42.80
7.	-	43.90	23.	-	42.79
8.	-	43.36	24.	luuta	42.55
9.	-	44.03	25.	-	42.22
10.	kvartsia, luuta	44.14	26.	-	42.40
11.	" , luuta?	43.56	27.	-	41.67
12.	luuta	43.28	28.	luuta	42.69
13.	-	42.95	29.	"	42.35
14.	-	42.62	30.	" ?	41.97
15.	luuta	43.80	31.	-	41.65
16.	luuta	43.59			

Luultavasti olisi myös valtamaantien eteläpuolelta, Hedmanin talojen tonttialueelta, joka on hiekkanutmea, ollut samanlaisia löydöksiä tavattavissa.

1) Saman pellon länsipäässä oli viime vuonna tarkastamani ja myöhäisaikaiseksi havaittu löytöpaikka.

N. 200 m Hedmanin taloista valtamaantietä myöten Evijärvelle päin löysimme, satunnaisesti iltakävelyllä, maantien vasemmalla l. koillisella puolella olevista vanhoista hiekkakuopista joukon kvartsiitti- ja kvartsi-iskoksia, joiden joukossa on useampia esineitä, sekä yhden luumurun (10173:196-206). Sittemmin tarkastimme kuoppien reunoja lastoillakin, mutta muuta kuin jonkun lisän jo mainittuihin iskoksiin, emme tavanneet. Nämä löytökohdat ovat Meinanderin vaakituksen mukaan 49,55 - 49,79 m yli meren pinnan. Tämä tietäne ~~##~~ vasarakirveskulttuurin aikaa, sillä varsinaisen kampakeramisen löytövyöhykkeen alaraja jäänee täällä melkoisesti 50 m:n korkeuskäyrän yläpuolelle (vrt. SM 1931-32, s. 14-15). Iskoksissa on joitakin nelisivuisia talttamaisia, kuten myös Kvarnabban kaivausalueen II iskoksien joukossa; itse kvartsi- esineet täältä ovat mielestäni teknillisesti parempia kuin main. kaivausalueelta tavatut.

Yleistä.

Asuinpaikka-alueen laajuus saa osittain selvityksensä siitä, että tässä on asuttu melkoisen kauan. Kuten jo viime v:n kertomuksessani mainitsin, katkaisee Ähtävänjoki paikalla korkeahkon melkein pohjois-eteläis-suuntaisen hiekkaharjanteen, tavallaan penger- män, jonka kohdalla merenranta on viipynyt suhteellisen kauan, sa- moin myös Ähtävänjoen suu, lieneekö se sitten ollut Björkforsin kohdalla, missä ja sen yläpuolella olevassa Sägkvarnforsissa on vielä yhteensä putousta lähes 6 metriä, tai jossain muualla lä- histöllä. Tästä myös johtuu, että asuinpaikalla on kaksi eri kulttuurivyöhykettä, ylempi nuorakeraminen, ja alempi ns. Kiukaisten periodiin kuuluva. Asuinpaikan luulöydöt osoittavat, että kalastus ja metsästys ovat kummallakin vyöhykkeellä olleet tärkeitä, epäile- mättä tärkeimmät elinkeinot. Luultavasti on jokisuu etääntynyt paikalta vasta varsinaisen kivikauden päätyttyä (jokisuvanto Björk- forsin allahan on vain n. 36 m korkealla).

Erikoisen mielenkiintoista oli tavata nuorakeramiikkaa asuin- paikkalöydössä näin kaukaa pohjoisesta, Ähtävänjokivarrelta. Yleensä

14

on Kauhavaa pidettävä vasarakirveskulttuurin varsinaisen alueen pohjoiskolkkana (SM 1931-32, s. 14). Purmonjoen varren vasarakirveet eivät ole, kuten useat Kauhavan, enää tavattuja olosuhteissa, jotka viittaavat hautalöytöihin (ks. allekirjoittaneen kertomusta vuodelta 1932 Korttesjärven salkussa). Nyt tavattua Kvarnnabban nuorakeramista asutusvyöhykettä onkin pidettävä samanlaisena sekä-ilmionä, kuin esim. nuorakeramisia löytöjä Viipurin Häyrynmäeltä, mistä vasarakirveskulttuuria edustaa vain sen keramiikka, sen kiviase- ja -työkalutyyppeiden kokonaan puuttuessa. Kvarnnabban asuinpaikan koko luonne kuvastaa, samoinkuin Häyrynmäen, pyyntikulttuuria; asema rantahiekalla, runsaat luumurut; siitä selvit-tyvät myös vähäiset asbestikeramiikan jätteet, jotka kuuluvat vanhaan kotimaiseen kulttuuripiiriin.

Kvarnnabban nuorakeramiikan laatu juovakoristeineen ja kivisiru sekoituksineen vaikuttaa myöhäiseltä. Tämän mukaisesti kuuluneekin Kvarnnabbasta nuorakeramiikalle saatava rantaviiva, joka lankeaa kaivausalueitten I ja III sekä II korkeusmittojen 46,6 - 46,3 ja 44,5 välille, siis lähelle 45 m:n korkeuskäyrää, vasarakirves-ajan loppupuol^{elle}ta. Tähän asti ei tämän ajan rantaviivaa ole Pohjanmaalla saatu varmuudella 50 m:n alapuolelle (vrt. SM 1931-32, s. 13 s.). Että vasarakirveskulttuurin vaikutus on tullut tänne länsirannikkoamme myöten on luonnollista. Tätä todistaakin nuora-aiheen esiintyminen keramiikassa. Nuora-aihehan on itäänpäin levinneissä nuorakeramisissa löydöissämme jäänyt varhain pois käytännös-tä; Lappträskissä se on jo harvinainen ja puuttuu kokonaan Viipurin Häyrynmäeltä. Lännessä se esiintyy sitävastoin Mynämäen myöhäisessä hautalöydössä, vieläpä Kiukaisten ryhmänkin keramiikassa (Harjavalta-Isomäki). Edustaako eräs edellä itäpreussilaisiin yh-distämämme koristeaihe ^{cussia} merentakaisia kulttuurivaikutteita, on tois-taiseksi kysymys ilman vastausta. *(Vrt. erästä Häyrynmäen kahoontimattua "nuorakeramista" artiaa lähinnä itäpuolalaisine juovakoristeineen).*

Vasarakirveskulttuurin alarajan toteaminen Etelä-Pohjanmaalta oli Kvarnnabban tutkimuksen antamia tärkeimpiä tuloksia. Yhtä tärkeätä oli myös kaivauksen kautta - ensi kertaa - tarkemmin tutustua siihen, minkälaiseksi kulttuurikehitys muodostui Pohjois-Suomessa

On sentään
ylläri pöytä
AA-44.

vasarakirvesajan jälkeen. Kaivausalueen II löydöt antavat siitä melkoisen selvän kuvan. Saviastiain valmistustaito on rappeutunut milt'ei loppuun, ehkä vielä vahvemmin kuin Etelä-Suomessa, ja keramiikan käyttö on vähentynyt myös suuresti; kvartsin iskentä näyttää olevan kiven käsittelyssä vallitsevana ja on huonontunut teknillisesti. Muitten kivilajien käytöstä ja kiven hionnasta on sangen niukasti jälkiä. Suunta on siis selvästi laskeva. Kivikauden kulttuuri kallistuu kohti päättymistään.

46:n metrin alapuolelta ei tavattu enää nuorakeramiikkaa. Kaivausalueen II löydöt edustivat jo kauttaaltaan vasarakirveskulttuurin jälkeistä aikaa. Alimmat kulttuurijätteet tavattiin koekuo-
pista n. 42 m:n korkeudelta. Ei ole kuitenkaan varmaa, että tässä päästiin siihen rantaviivaan, jonka aikana varsinaisen kivi-
kauden on katsottava seudulla päättyneen.

Korkeusmittauksen

lähtökohtana oli Björkforsin pohjoisrannalla, maakivessä oleva kiintopiste n:o 25, jonka korkeus Hydrografisesta toimistosta saatujen, v. 1897 Ähtävänjoesta laadittuun profiiliin ja tarkkavaakitukseen tehtyyn vertaukseen perustuvien tietojen mukaan on 39,10 m yli meren pinnan (138,82 - 99,72 m). Kiintopisteen asemasta saatiin kartta, joka antaa myös hyvän yleiskuvan asuinpaikan asemasta ja joka jäljennöksenä liittyy kertomukseen (kartta 1). Kiintopiste löytyikin täsmälleen siltä kohtaa, mihin se on merkitty kartalle, merkillistä vain oli sen vieressä merkintä XXVII. 1862. V:n 1897 mittauksessa on käytetty aikaisempaa kiintopistettä, jolle tällöin ilmeisesti on annettu siis uusi numero (v:n 1897 mittauksen KP XXVII on paljon ylempänä jokivarressa, Lillkasaforsin kosken niska-
saarella). Björkforsin kiintopisteestä mitattiin sitten kaivausalueen 1 eteläpuolelle erääseen hiekkakuopan etelänurkkauksessa olevaan maakiveen (ks. kartta 2) hakatulla ristillä merkitty uusi kiintopiste, jonka korkeudeksi saatiin 46,25 m yli meren pinnan. (Lisäksi oli kullakin kaivausalueella tästä mitattu oma tilapäinen kiintopisteensä, joita ei kuitenkaan ole viety kartalle).

Tutkimukset suoritettu syyskuun 4-12 p. 1935.

Aarne Ayräpää

Kartta 1
Kuvattu A. Syrjäpään kertomukseen
Ahtävän Kvarnabbaan kivihauteen
asuinpaikan kaivauksista 4-12.9.1935.

Björkfors
och

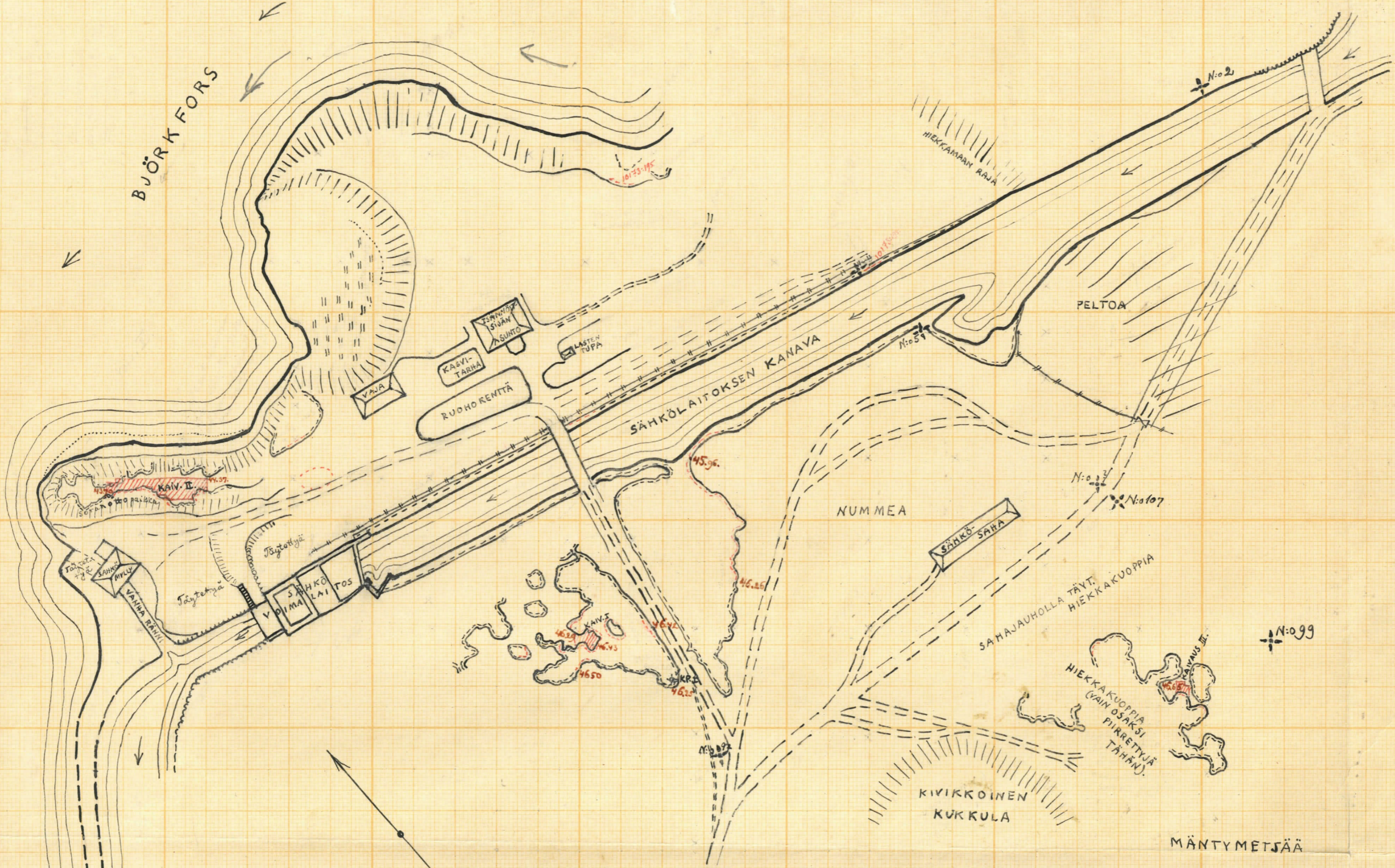
Sågkvarnfors.

Skala = 1:1000 (= 1 mm = 1 m).

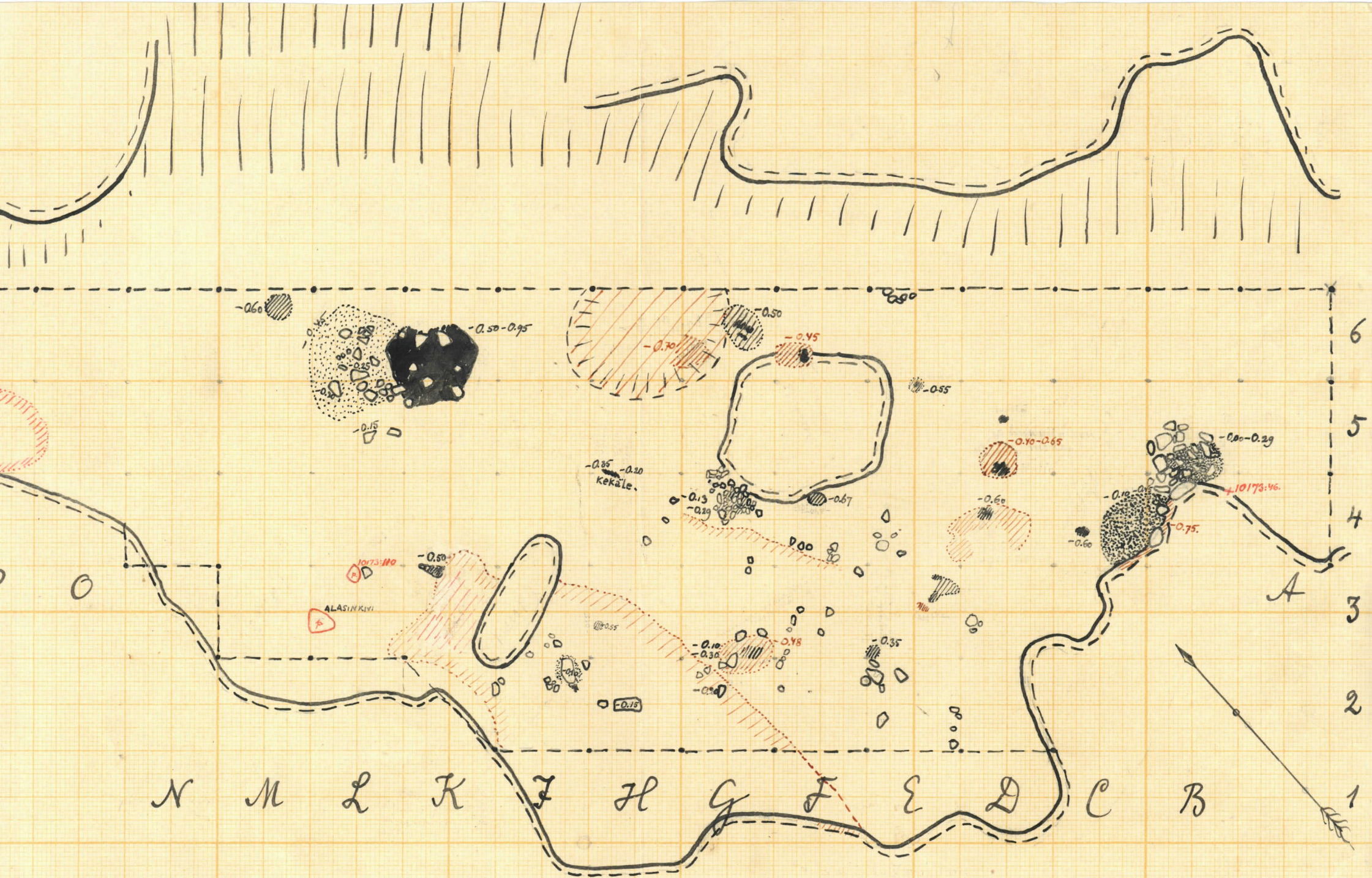

AHTÄVÄNJOKI

BJÖRKFORS

x 1075-195
47.72 m.

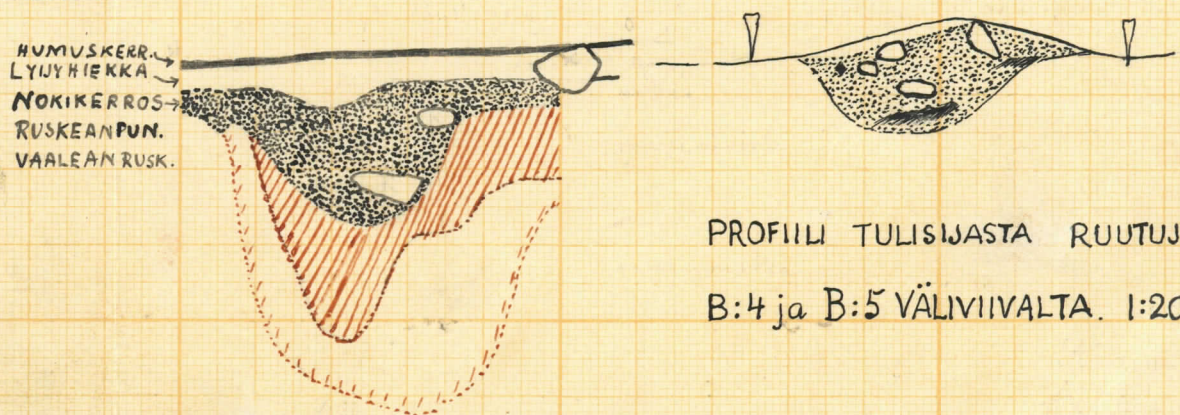

N M L K J H G F E D C B

Y301	Y306	Y421	Y429	Y431	Y430	Y428	Y423	Y425	Y428	Y429	Y426	Y429	Y414	Y412	Y411	Y415	Y438	Y436	Y437		
Y308	Y396	Y417	Y432	Y441	Y440	Y442	Y441	Y436	Y435	Y436	Y443	Y438	Y431	Y428	Y431	Y435	Y439	Y446	Y438	Y437	
Y309	Y395	Y416	Y431	Y440	Y439	Y438	Y437	Y436	Y435	Y434	Y433	Y432	Y431	Y430	Y429	Y428	Y427	Y426	Y425	Y424	

Y X V U T P R Q P O N M L K J H G F E D C B A
 Ruutujen pintakohteet
 yli onnen p.
 (1:200).

HUMUSKERR.
 LYIJYHIEKKA
 NOKIKERROS
 RUSKEANPUN.
 VAALLEAN RUSK.

PROFIILI TULISIJASTA RUUTUJEN
 B:4 ja B:5 VÄLIVIIVALTA. 1:20. C-F.M.

PROFIILIA HIEKKALEIKKAUKSEN REUNASTA LINJOJEN
 C ja B KOHDILTA (B-C:4). 1:20. C-F.M.

Kartta 5.

ÄHTÄVÄ · NEDERLAPPFORS
KVARNNABBAN KIVIK. ASUINPAIKKA.

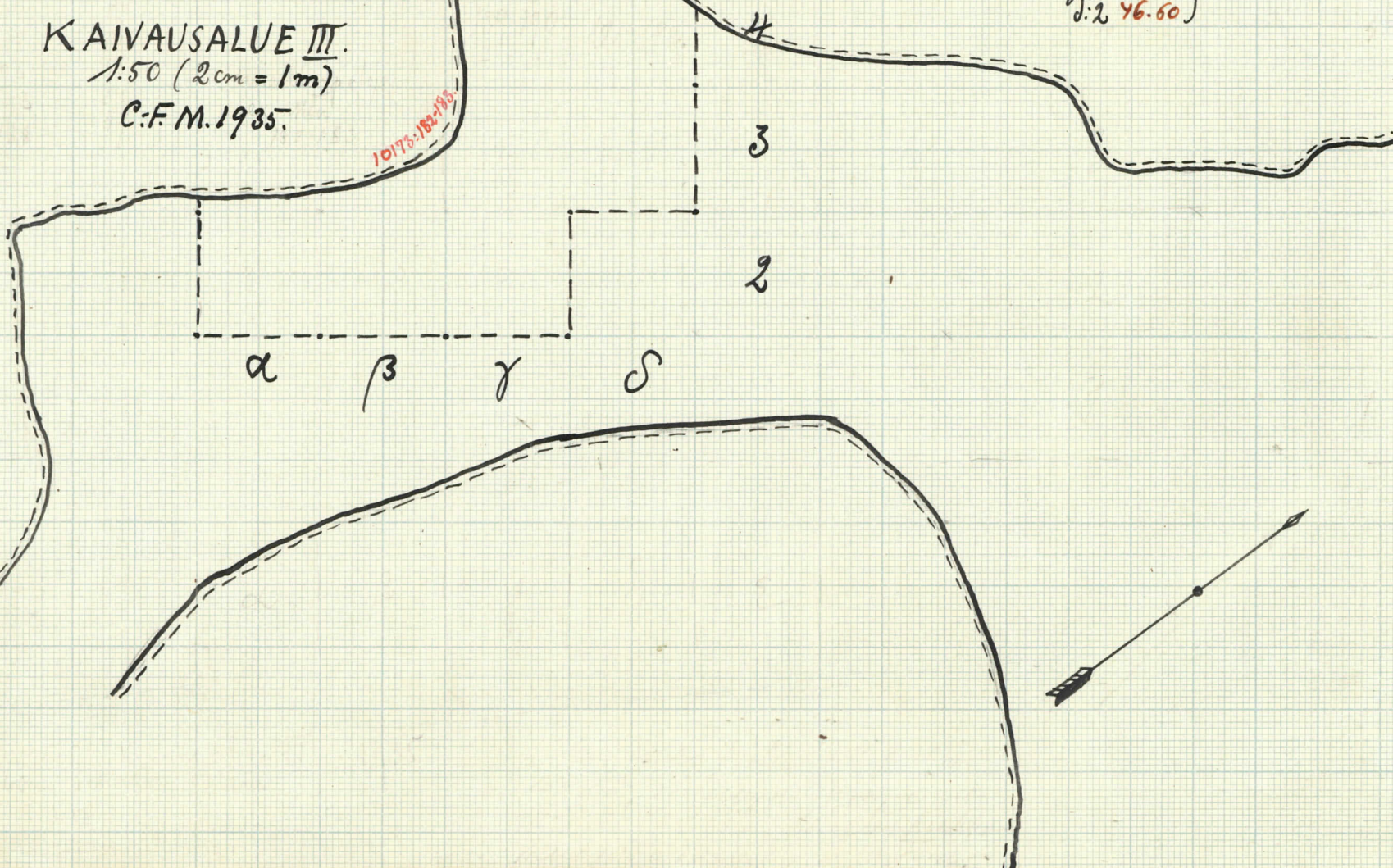
KAIVAUSALUE III.

1:50 (2 cm = 1 m)

C.F.M. 1935.

10173-162-183

$\gamma:4$	46.65	} yli mer.p.
$\delta:4$	46.65	
$\gamma:3$	46.64	
$\delta:3$	46.66	
$\beta:2$	46.62	
$\gamma:2$	46.65	
$\delta:2$	46.60	

Antava, Kvarnabba, kaivausalueiden II ja III korkeuskartat yli mer. p.

Kaivausalue	II																								
	Z	Y	X	V	U	T	S	R	Q	P	O	N	M	L	K	J	I	H	G	F	E	D	C	B	
	43.71	43.76	44.21	44.29	44.34	44.30	44.28	44.29	44.28	44.28	44.29	44.28	44.29	44.28	44.29	44.14	44.12	44.31	44.35	44.33	44.36	44.46	44.41	44.37	6
	43.60	43.68	43.96	44.17	44.32	44.41	44.46	44.48	44.41	44.36	44.45	44.39	44.36	44.39	44.53	44.31	44.28	44.31	-	44.35	44.39	44.46	44.38	44.37	5
	43.73	43.80	43.96	44.11	44.29	44.43																			4
																									3
																									2
																									1

Kaivausalue III

46.65	46.66	46.60	δ
46.65	46.64	46.65	γ
	46.62		β
			α
4	3	2	1

S.S. ja C.F. M. 1935.

Kuva 1. Näköala Kvarnabba¹⁰²¹⁴
(Björkforsin Sähkölaitoksen katolta)
länteen, Ahtavänjoen laaksoa
alaspäin ja Neder-Lappforsin
Kylään. Valok. 10. 9. 1935.

↓

Kuva 2. Kvarnabban Aruinpäälä-
alusta, sähkölaitoksen kanavan
pohjoisrannalta katsoen. Kaivausalue
I kanavan toisella puolella, etualalla
näkyvien mäntyjen takana (↓). Oi-
kealla kanavan päässä Sähkölaitos.
Valok. 12. 9. 1935

10216.

Kuva 3. Näköala Björkforsin sähkölaitoksen
katolta poljoisluoteeseen. Etualalla vas.
mylly, sen oikealla puolella palanen Björk-
forsia, sitten oikealle Kaira-alue II
(vayoon jäävä hayanne v-v). Valok. 10.9.1935.

10217.

Kuva 4. Kvarnabban luoteeseen pi-
stävä kärke, jonka päällä Kaira-alue
II (v-v) koillisesta. Hayanteen Fakas
näkyä myllyn päältä. Valok. 10.9.1935.

10218
Kuva 5. Kvarnabban luoteeseen piis-
tävä kärki, jolla kaivausalue II,
Björkforsin pohjoispuolelta, graniit-
luoteesta. Hajanteen takana sähkö-
laitos, siitä oikealle mylly. Valok. 6.9.1935.

10219
Kuva 6. Kello 3:n kahvit Kvarn-
abban luoteiskäydessä kaivaus-
alueella II. Valok. 10.9.1935

Kuva 7. Liesikiveyksen jäännös kaivaus-
alueella II, runduis-
sa B-C: 4-5, itä-
kaakosta päin. Valok.
6. 9. 1935.

10220

Kuva 8. Pieni
liesikiveys (?)
runduissa G: 4
jokseenkin pohjois-
esta päin. Valok.
7. 9. 1935.

10221

Kuva 9. Liedun
jäännös kaivaus-
alueella II, run-
duissa S-R: 4-5
luoteesta. Valok.
10. 9. 1935.

Lev. 10222.